

PRVNÍ ZKUŠENOSTI SE SOCIÁLNÍM PLÁNOVÁNÍM V ZEMĚDĚLSTVÍ ČSSR

(Experimentální ověřování komplexních programů péče o pracovníky plánu sociálního rozvoje kolektivů pracovníků ve vybraných organizacích zemědělství a potravinářského průmyslu)

Sociální plánování je v podmínkách dosaženého rozvoje výrobních sil v zemědělství a potravinářském průmyslu samozřejmostí a nezbytností. Socialistická společnost vlastně již od počátku své existence usiluje o plánovité řízení vývoje společenských jevů a procesů, které je nezbytným předpokladem realizace jejich cílových funkcí a jejich obecných programových záměrů. Prognostická a plánovací činnost je však stále ještě orientována převážně na ekonomickou sféru společenského života. Sociální sféře je věnováno mnohem méně pozornosti, i když národohospodářské plánování samozřejmě zasahuje i do mnoha mimoekonomických oblastí. Děje se to však zatím většinou nepřímo.

Za vstup do plánovitého řešení lze považovat rok 1973, kdy na základě usnesení vlády ČSR č. 112/73 provedly všechny organizace resortu rozbor úrovně dosažené péče o pracovníky a ve spolupráci s orgány ROH (SDR) vypracovaly programy postupného odstraňování nedostatků — zjištěných rozbohem — v letech 1974 a 1975. Na tyto první kroky navazoval první stupeň sociálního plánování — komplexní programy péče o pracovníky, na jejichž propracování a koncepci se zúčastnili významnou měrou sociologický výzkum.

Komplexní program péče o pracovníky představuje v dané etapě podstatně zkvalitnění nástrojů sociální politiky, zajišťované a realizované organizacemi a sehraává tak roli integrující součásti sociální politiky strany a státu. Vycházel ze sociálně politické linie XIV. sjezdu KSČ, rozpracované VIII. všeodborovým sjezdem, z příslušných právních předpisů a opatření federální vlády a ÚRO i vlád ČSR a SSR atd. Této etapě sociálního plánování předcházela řada akcí, které byly spojeny s činností vědeckovýzkumné základny.

Tři organizace resortu (státní statek Česká Skalice, okres Náchod, JRD Topolníky, okr. Dunajská Streda, Západočeský průmysl masný, n. p. Plzeň) byly vybrány pro sestavení a experimentální ověřování komplexního programu péče o pracovníky na období 1974–1975. Cenné poznatky získané již za první rok ověřování, byly vyhodnoceny, projednány s řídicími orgány a v předsednictvech odborových svazů. Potvrdilo se jednoznačně, že sociálně politické úkoly tvoří integrující součást hlavních řídicích činností, a tedy výkonu všech vedoucích — především vedoucích pracovníků liniového řízení — a nejsou jen věcí kompetence a odpovědnosti odborných útvarů organizací. Další rozvoj zemědělských odvětví, oborů a jednotlivých organizací není myslitelný bez všestranného rozvoje pracovníků, jejich schopností a tvůrčích sil a tento rozvoj je cílem ekonomického a vůbec společenského pohybu, nikoliv jen jeho prostředkem.

Rozvoj lidského potenciálu každé organizace není jen zdrojem jejího technicko-ekonomického rozvoje, ale jednou z nejvýznamnějších funkcí organizace. Každá organizace je povinna realizovat státní politiku nejen ve výrobě, resp. v činnostech souvisejících s jejím základním posláním, nýbrž i v péči o pracovníky, o jejich celkovou životní úroveň, životní styl a tyto sociálně politické a politickovýchové funkce každé organizace musí mít trvale vzrůstající trend. Přitom je však zřejmé, že sociální rozvoj nemůže být měřen a hodnocen jen ukazateli ekonomické „návrstnosti“ v časové vymezených intervalech.

Zásadní obrat v dosavadních způsobech zabezpečování sociálně politických aktivit znamenal přijetí principu, že organizace komplexním programem sjednocuje a soustřeďuje všechny plány a opatření, týkající se pracovníků. Jde o nástroj otevřený, a proto schopný přijímat v průběhu období i případné nové úkoly, které sebou přinese vývoj.

Hodnocení experimentálního ověřování komplexního programu péče o pracovníky prokázalo, že rámcová metodika federálního ministerstva práce a sociálních věcí byla v podstatě použitelná v organizacích našeho resortu. Osvědčily se metody sociální analýzy, vypracované VÚEZVŽ v Praze, včetně pracovní verze sociálních

ukazatelů. Při vypracování komplexního programu statku Česká Skalice bylo vyzkoušeno zpracování údajů z evidence pracujících v kombinaci s doplňujícím dotazníkem pro základní sociálně ekonomický průzkum. V této souvislosti byl uplatněn jednoduchý program matematického zpracování údajů. Vybrané organizace resortu získaly tak poprvé hlubší a komplexnější přehled o sociální problematice kolektivů pracovníků, a to zejména z hlediska struktury věkové, profesní, vzdělání atd., ale také zájmů, zálib a dalších požadavků v sociální oblasti (bydlení, stravování, doprava, pořízení předmětů dlouhodobé potřeby, tělovýchovné a kulturní činnosti apod.). Z hlediska zlepšení pracovního a životního prostředí byl proveden rozbor stavu provozních zařízení, budov, stáji, dílen apod., jejich vybavení (stavební, mechanizační, sanitní, hygienické atd.), což umožnilo vypracovat návrh na řešení zjištěných potřeb.

Vzhledem k tomu, že mj. šlo o to zjistit schopnost řídicího a administrativního aparátu organizací zvládnout nové úkoly, spojené s vypracováním sociálního programu, byli do prací při rozboru i při zpracování komplexního programu zapojeni vedoucí pracovníci a technici, jejich prostřednictvím však také další pracovníci. Kádrový a personální útvar podniku, odpovídal většinou za zpracování a obsah komplexního programu organizace. Rozbor občanského a technického vybavení bydliště pracovníků (životní prostředí) byl proveden na základě zjištěných požadavků pracujících (dotazníky) a ze zvláštních požadavkových listů a formulovaných návrhů vedoucích i společenských organizací, zaměřených na případné řešení potřeb pracovníků ve spolupráci s národními výbory příslušných obcí.

Výsledky experimentů s komplexním programem péče o pracovníky ve vybraných organizacích resortu zemědělství a výživy přinesly řadu použitelných závěrů. Posloužily nejen při vypracování resortních pokynů pro organizační zabezpečení programů, při prověřování předpisů, umožňujících sdružování prostředků (zařízení sloužící obyvatelům obcí, zejména síť dětských zařízení a další služby).

Zkušenosti z experimentálního ověřování posloužily přirozeně především samotným vybraným organizacím. Zároveň umožnily aplikaci mnohých závěrů výzkumných prací do skutečnosti podnikového provozu především ze závěrečné zprávy ing. M. Jiříčky, CSc. a kol.: Sociální plánování v zemědělském podniku, která byla vypracována v letech 1974–1975. Mimoto byla uplatněna závěrečná zpráva pojednávající o sociálním plánu v zemědělské makrostruktuře. Hlavními přínosy byly poznatky v oblasti rozborové činnosti, přičemž nejde jen o rozborly vstupní, ale o analýzu permanentně prováděnou, orientovanou na zjištění existující sociální reality, trendů jejího vývoje a efekt přijatých sociálních opatření. Ukázalo se, že byla správná koncepce, že sociální analýza nesmí být redukována jen např. na ojedinelý sociologický výzkum, který ovšem představuje velmi platný doplněk k základnímu zjištění. Pokyn MZVŽ pro sestavení komplexního programu a instruktáže, které se konaly k tomuto účelu, vycházely do značné míry ze zkušeností z experimentů. Z těchto prvních zkušeností bylo posléze možné přejít k další fázi experimentálního ověření prvků sociálního plánování – k propracování plánů sociálního rozvoje kolektivů pracovníků ve vybraných organizacích.

Federální ministerstvo práce a sociálních věcí a ÚRO předložily ve smyslu usnesení federální vlády čis. 139/1975 vládnímu výboru pro rozvíjení soustavy plánovitého řízení národního hospodářství návrh na experimentální ověřování sociálního rozvoje kolektivů organizací, včetně výběru těchto organizací. V resortu zemědělství a výživy byly vybrány tyto organizace: státní statek Bežno, okr. Mladá Boleslav; semenársky štátní majetek, n.p. Trnava, JZD Rozvoj v Dubíčku, okr. Šumperk; JZD Mír v Peruci, okr. Louny; JRD Aurora ve Dvorech n. Žit., JRD Pokrok v Zeměm, okr. Nové Zámky. Dále jsou to potravinářské podniky: Severomoravské mlékárny n. p. Ostrava-Martinov, Západoslovenské pivovary n. p. Bratislava a okres Tachov, ve kterém bude plán sociálního rozvoje experimentálně ověřován ve všech sférách činnosti okresu.

Třetí odbor VÚEZV v Praze (Ekonomické a sociální podmínky rozvoje lidského činitele v ZPoK) a VÚEPV v Bratislavě se v současné době zabývají již další etapou experimentů se sociálním plánováním ve vybraných organizacích. Plány sociálního rozvoje jsou v podstatě chápány jako vědecky zdůvodněné programy řízení sociálních procesů, probíhajících v kolektivu v důsledku vědeckotechnického, ekonomického a sociálního rozvoje. Jde o systém odůvodněných a materiálně zabezpečených opatření, jejichž cílem je harmonický rozvoj ve všech oblastech života lidí. Cílem výzkumu v tomto období bude dále rozpracovat některé otázky sociálního plánování, zejména s přihlédnutím k dalšímu vývoji socialistického zemědělství a celého zemědělsko-potravinářského komplexu, a na podkladě poznatků z ex-

perimentujících podniků prohloubit metodiku sociálního plánování na období dalšího pětiletého plánu. Řešením problematiky sociálního plánování se zabývají hlavní úkoly státního plánu ekonomického výzkumu „Sociální plánování a řízení v zemědělsko-potravinářském komplexu“ (koordinální pracoviště: VÚEZVŽ Praha) a „Řízení podnikových sociálních procesů vyvolaných strukturální přestavbou zemědělství“ (koordinální pracoviště: VÚEPVŽ Bratislava). Úkoly obsahují pro tuto pětiletku řadu dílčích úkolů, navazujících na sociální plánování, jeho metody a funkce, a zabývají se vyrovnáváním pracovních a životních podmínek mezi zemědělstvím a průmyslem, mezi městem a vesnicí, postavením jednotlivých sociálních skupin, metodami a formami plánovitého řízení sociálních procesů atd. Řada dalších dílčích výzkumných úkolů vyústí svými výsledky do závěrů sociologického výzkumu v oblasti sociálního plánování.

K hlavním problémům, které bude ještě třeba vyřešit, patří mj. otázky vazeb plánu sociálního rozvoje na technicko-ekonomický plán podniku, problematika středního článku řízení při sociálním plánování, otázky specifických rysů sociálního plánování v souvislosti s plánováním územně správních jednotek, zejména komunit atd. Významnou roli sehraje také další rozpracování informační soustavy plánu sociálního rozvoje a analýzy sociálních informací, vytváření systému sociálních norem a další problémy v oblasti sociálního plánování, které bude třeba v rámci plánu výzkumu vyřešit.

Vlastní řízení sociálního rozvoje je důležitou součástí řízení komplexního rozvoje podniku. Má-li být účinné, musí respektovat a používat zásady, pravidla, metody i etapy řešení, platné při řízení ostatních oblastí komplexního rozvoje podniku, a to především: respektovat požadavky a potřeby ekonomické a sociální politiky socialistické společnosti a zabezpečovat postupné plnění jejich cílů, vycházet z potřeb a požadavků vědeckotechnického a ekonomického rozvoje podniku a vytvářet podmínky pro jejich realizaci, dlouhodobě předvídat, plánovat a řešit sociální potřeby a požadavky pracujících podniku v souladu s cíli sociálního rozvoje celé společnosti, respektovat požadavky a potřeby sociálního rozvoje oblasti, ve které je podnik umístěn, vycházet z možností a prostředků, které má podnik k dispozici pro realizaci cílů a úkolů svého sociálního rozvoje, tj. ze zdrojů, které může na zabezpečení sociálního rozvoje čerpat.

Z uvedených důvodů nelze experimenty s ověřováním plánů sociálního rozvoje považovat za jednorázově řešitelnou záležitost. Vyžadují si častější konzultace a soustavný kontakt.

V souvislosti s řešením naznačených problémů, je experiment významným a odpovědným úkolem nejen pro vybrané organizace, kterým umožňuje reagovat na potřeby sociálního rozvoje svých pracovníků, ale také pro vědeckovýzkumnou základnu, která zde má možnost uplatnit konkrétní výsledky svých prací.

— uš schi —